A Református kerektemplom és műemléki környezete (Szilvásvárad)

A templom és műemléki környezete történetének és művészettörténetének rövid összefoglalása

2024-2026

Összeállította: Vass Zoltán
könyvtáros, közművelődési szakember

Bevezetés.

Magyarország egyetlen és Európa legnagyobb (közel 35 m magas és 22 m átmérőjű) református kerektemploma (műemléki nyilvántartási száma: 2153). Szinte a település szimbólumává vált, egyes feltételezések szerint - a régi templom helyén - 1837-40 között épült. Ez azonban még a mai napig vitatott. Építőmestere Povolny Ferenc egri építész és építtetője gróf Keglevich Miklós, a falu földesura volt. A harangtorony 1200-as (más információk szerint 1488-ból) évekből származó öregharangja, a Magyar Nemzeti Múzeum harangnyilvántartása szerint az ország legrégebbi harangjai között szerepel. A templom érdekessége a különleges forma és mérete mellett, hogy gróf Keglevich Miklós katolikus vallású volt, és a mende-mondák szerint az épületet eredetileg katolikus templomnak szánta, de az egri Pyrker érsekkel való nézeteltérése miatt a gróf az épülő templomot a református egyháznak adományozta.[1] Részlet Mártha István (aki 1879 és 1887 között református tanító volt Szilváson)[2] 1881-es útirajzából: „[…] *Legelőször a templomot mentünk megnézni, melyhez egy gyümölcsfákkal telt két kert között felvezető közön jutottunk. A külcsarnok homlokzatán, melyet négy vaskos magas oszlop tart, s a hová 13, — 6 1/2 méter hosszaságu faragott kőlépcső vezet, — a középen levő két felé nyíló óriási tölgy ajtó felett vasból öntött betűkkel e szavak állanak: XCVII Zsolt. 7. v. „Szégyenüljenek meg a faragott képek minden szolgái.“ 1840. E kúp alakú (torony nélküli) templom átmérője 10 és 1/2, magassága 14 1/2 öl*[3]*. A 10 ölnyi magasan fekvő körkarzatot 16 kőoszlop tartja, hová két kisebb oldalajtón 52 vaskarral ellátott s erősített csigalépcsőn jár fel a fiatalabb férfi gyülekezet, oldalról a karzattól kissé magasabban az egész templomnak 7, egy-egy öles átmérőjű kerek ablak ád fényt. A kupozat tetejéről, 2 öles átmérőjű 12 mázsás vasrámával ellátott dróttal beszőtt, színes (piros, fehér, zöld) üvegekkel berakott kerek ablak szűri át a világosságot. Az egész templom kívül belül hófehérre van festve. A bemenőt, a 14 1/2 öl magasban levő vakitó fehérségű boltozat jelképezve a menysátorát önkéntelenül szent érzelmekre ragadja, közelebb sejtetvén a fővalót. E páratlan imaházat buzini gr. Keglevics Miklós ur ő mltga építtette, került 75 ezer forintjába (a nép csak munkával járult az építéshez) a kies völgy ölén fekvő csinos helység felett emlékoszlop gyanánt áll a templom, hirdetvén szép lelkét alapítójának. Az éneklés- vagy bármi zajra benne keletkezett viszhang az aggteleki barlang egy bizonyos*

[1] Kulturális emlékek. Református kerektemplom. In: Demeter Dénes (szerk.): Az elfeledett kapcsolat újjáélesztésére. Gombaszög és Szilvásvárad. (Debrecen, 2022) 87. oldal

[2] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 35.)

[3] 1 öl 1,90 méter mai mértékegységben kifejezve. Forrás: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hosszmertek (A letöltés ideje: 2025. november 12.)

részét juttatja eszünkbe. Mi egy megható melódiájú Zsoltár összhangzatos eléneklése után hagytuk el a templomot, alig akaródzván attól megválni. A templomot körbe gyönyörű pázsit s ákáczsor környezi, melyek az a nélkül is egészséges, üde, éltetadó léget, kellemes illattal árasztják el. […]"[4]

A templom rövid története.

A Perényiek voltak a protestáns hit első terjesztői Szilváson. Az „akié a föld, azé a vallás" elve (cuius regio, eius religio) alapján a földesúr által elfogadott hitet kellett a jobbágyainak is követnie. A köznép általában nem lelkesedett a vagyonát, és hatalmát is folytonosan növelni akaró katolikus egyházért, így nem volt csodálható a protestantizmus gyors előretörése. Mindezzel együtt Szilváson elég későn, 1576-ban jött létre a reformált egyház.[5] A reformátusok használták a középkori templomot, amit az 1595. évi egyházi összeírás is megerősít. Egy korabeli feljegyzés szerint ezt a 16. században meglevő templomot a cseh husziták építhették a 15. század folyamán, és már nem volt azonos a korábbi, középkori templommal.[6] Pesty Frigyes (1823-1889) adatgyűjtése szerint „*a csehek által épített templom csak 1840 évben hányattatott el, s nem messze a helyétől más templom építetett, mely kerekségéről még azért is nevezetes, hogy tüle valami 100 lépésnyire fekvő ú.n. Sánczból, ha kiáltanak felé, három tisztán kiejtő silabával feleli*".[7] Az egyik szilvási egyházi jegyzőkönyvi feljegyzés szerint: „*1628-ban épült egy templom toronnyal, mely a mindent megemésztő idő érc-keze által leromboltatott.*"[8] Az 1628-ban épített régi templomot a Kátay család építtette. Ennek a templomnak a tornya (a harangláb) átépítéssel ma is megvan, és működik.[9] Értékes adatokat tudhatunk meg Simon Gyula (aki 1902 és 1911 között szilvási református lelkipásztor volt)[10] és Borovszky Samu (1860-1912) történész levélváltásából. Simon Gyula az alábbiakat írta Borovszky Samunak: „*A szilvási ev. ref. egyház csakhamar a reformatio ideje után alapíttatott, hihetőleg a nemes Khátay család által, melynek egyik jeles sarjadéka néhai Tekintetes Cseghe Kátai Khátay Ferencz úr Szilvás akkori földesura 1664ik év márcz. 7én kelt levele szerint […] örökös jószágából bizonyos jövedelmet rendelt az itteni lelkitanító számára, megerősítvén azon javaknak birtokában is, melyeket ősei e czélra kegyes indúlatból*

[4] Mártha István: Szendrőtől Szilvásig. Uti rajz. Borsod. Miskolczi Értesitő. 1881. szeptember 07., tizenötödik évfolyam 37. szám, 2-3. o.
[5] Lehoczky Alfréd: Szilvásvárad története. (Miskolc, 1997) 29. oldal
[6] Várady József: Tiszáninnen református templomai. (Debrecen, 1989) 312. oldal
[7] Pesty Frigyes: Borsod vármegye leírása 1864-ben. Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Tóth Péter. Documentatio Borsodiensis 5. (Miskolc, 1988) 325. oldal
[8] Várady József: Tiszáninnen református templomai színesben. (Debrecen, 2006) 539. oldal
[9] Gál Gyula: A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története. (Hely nélkül, 2002) 11. oldal
[10] Gál Gyula: A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története. (Hely nélkül, 2002) 25. oldal

ajándékoztak. Az egyházközség megalakulásáról semmi adat nincs. […] Templom 1628ban épittetett legelőször egyházunkban, mint ez a volt öreg torony tetején ült, ugynevezett vaskakas szárnyaira metszett számokból kiviláglik. Ezen templom és torony kőből épittetett, de mivel a torony igen meghajlott, a harangok belőle 1746-ban levétettek és fából való tornyocskát épitettek a templomnak délfelől való oldalán túl."[11] Az 1699. és 1732. évi plébániaösszeírás arról tudósított, hogy volt Szilváson egy katolikus formára épített templom, amelyet a reformátusok használnak. Az 1769. évi egyházlátogatás jegyzőkönyve hozzáfűzte, hogy a szentéllyel még ekkor is rendelkező igen régi templomon kívül van itt a reformátusok birtokában egy harangláb is, amelyet ugyancsak a katolikusok építettek.[12] A régi templomot fennállásának 204. évében, 1832-ben veszélyessége miatt lebontották. A falu lakói egy időre templom nélkül maradtak. Az egyik egyházi jegyzőkönyv így írt erről a helyzetről: „*A falu mellett volt egy szénarakodó az uraság használatába, oda jár a szilvási nép imádkozni öt év leforgása alatt.*" A templom nélkül maradt reformátusok kérelemmel fordultak a település akkori urához, gróf Keglevich Miklóshoz (1789-1847), hogy segítsen a templom felépítésében. A gróf az alábbi választ adta a reformátusok kérelmére: „*A hozzám intézett Instantiájokból[13] megértettem a Helységnek közönségesen való óhajtásokat, az újonnan megépítendő Templomnak mentül előbb való hozzáfogatása iránt nem volt ez előttem feledékenységben, mert a régi templomnak omladékai csaknem mindennap reá emlékeztetnek. Ha látszaton is ezen építéshez való készüllet hallgatásba lenni, mert az által nem egészen volt az meg szüntetve, mert még ugyan az 1824/25 esztendőül ált az kocsmájának árenda[14] pénze nálam depenálva[15] vagyon és így esztendenként számítva 250 VC forintokat hat esztendőre esik 1500 VC ft.[16] Készen vagyon mintegy 100.000 tégla, 600 kila oltott mész, ezen noha elegendők nem lesznek az építéshez. Azonban annak kezdetére elegendőknek lenni ítélem, de a szükség is kényszerít a hozzáfogatásához, mert a régi templom minden órában leomlással fenyeget. Legelőször tekintvén a régi Templomnak alkalmatlan helyheztetését, a meredek parton –az újonnan építendő Templomot az úgy nevezett NS kert, és Boros János kertjének egy részíben felállítani kívánom-, de mivel ez Kegyelmeteknek a Superintendentiára[17] bejeleni szükséges, tehát ez iránt kérjék meg a Tiszteletes Urat, hogy ez iránt a szükséges lépéseket*

[11] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 29.)
[12] Soós Imre: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Az egri főegyházmegye schematizmusa 2. (Budapest, 1985) 199-200. oldal
[13] Kérelmükből.
[14] Bérleti díj.
[15] Letétben van.
[16] Ezüst forint.
[17] Egyházi főfelügyelőség.

megtenni ne terheltetne. Holnap reggel a bírák közül ketten és a kurátor[18] *10 órakor jelenjenek meg a Nemes kertben a hol a Templom helyet fel fogjuk mérni és egyengetése végett a lakosok közt kiosztani, mely egyengetésnek mi helyt az idő engedi meg kell történni. A lakosoknak pedig ezennel rendeltessék, hogy minden fertály*[19] *házhelyt bíró ember köteles lészen a mai naptól számítva egy esztendőnek leforgása alatt három kis ölkövet*[20] *a Dobogó bányából*[21] *behordani az a hely színén ölbe rakni, és a további rendelkezéseket mindenkor az Eklesin*[22] *Kurátorához fogom intézni a ki iránt való engedelmeskedést a lakosságnak elrendelem.*

Készült Veresháznál[23] *Februárius 13-dik napján 1832-ik esztendőben.*

G. Keglevich Miklós s.k."[24]

A legtöbb szakirodalmi mű szerint az építkezés 1837-ben kezdődött.[25] Kiss György - aki 1848 és 1863 között volt Szilvás református lelkésze[26] - azt írta, hogy az új templom építése 1836. június 20-án kezdődött el.[27] Simon Gyula lelkész szintén 1836-ra tette a templom építésének kezdetét: „[…] *Meltóságos Buzini Gróf Keglevich Miklós, legkegyelmesebb földesurunk költséget és fáradságot nem sajnálva öt (5) év letünte után 1841ben felépittette a művészileg egyszerű, nemes izléssel és szokatlan méltósággal készült imaházat.*"[28] Orbán József (Szilvásváradon született 1908. december 11-én, és lelkészi oklevelét 1935-ben szerezte Sárospatakon)[29] a szilvásváradi református egyház történetéről írott dolgozatában szintén 1836-ra tette az építkezés kezdetét: „*1836-ban fogtak az építéshez, 1840-re lettek a falak felhúzva és betetőzve, de csak 1842-ben lett annyira készen, hogy az első istentiszteletet megtarthatták benne.*"[30] A négy oszlopos klasszicista stílusú körtemplomot minden valószínűséggel Povolny Ferenc tervezte.[31] Az ő tervei alapján építették 1812-1817 között a

[18] Egyházi gondnok.
[19] Negyed, kb. 400 négyzetméter.
[20] Kb. 2 köbméter kő.
[21] A helyi homokkő bánya neve.
[22] Eklézsia, egyház.
[23] A Veresház vörös téglából épült vakolás nélküli grófi épület volt.
[24] Gál Gyula: A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története. (Hely nélkül, 2002) 11-12. oldal
[25] Lásd például: Rados Jenő: Hild József, Pest nagy építőjének életműve. (Budapest, 1958) 204. oldal vagy Sisa József szerk.: A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet. A magyarországi művészet története 5/1. (Budapest, 2013) 140. oldal
[26] Várady József: Tiszáninnen református templomai színesben. (Debrecen, 2006) 540. oldal
[27] A Szilvási református Egyház Jegyző Könyve 1856., 3. oldal
[28] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 29.)
[29] Benke György: Akik előttünk jártak 2. (Mezőkövesd, 2007) 114. oldal
[30] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 887. Orbán József: Gyülekezettörténeti adatok, 1935., 20. oldal
[31] Zádor Anna - Genthon István (szerk.): Művészeti lexikon 3. köt., L - Q. - Művészeti lexikon 3. (Budapest, 1967) 825. oldal

pétervásári neogótikus kéttornyú templomot, és 1810-ben ő tervezte Szarvaskőn az ugyancsak kör alaprajzú templomot.[32] Bizonyos feltételezések Packh János vagy Hild József nevéhez kötik a tervet.[33] „*Az 1844ki följegyzés a templomra tett költséget negyven (40) ezer ezüst forintra teszi. Az egyházközség csakis napszámosokkal és bérkocsikkal járult az építéshez.*"[34] Orbán József dolgozatában az alábbiakat írta a templom építésével kapcsolatban: „*Az építésének előzménye ez: a régi templom, amely már 1628-ban meg volt s valószínű, hogy sokkal régebbi volt, kicsi is volt a folyton növekvő eklézsiának és rossz is volt. Elhatározták, hogy másikat fognak építtetni. Ekkor a földesúr magára válalta az építést, olyan feltétellel, hogy az ő ízlése szerint fogja azt megépíttetni, s az eklézsia ne adjon mást semmit, csak napszámot a munkához. Az építésnél a hívek a napszámon kívül igás munkát is adtak. Kő, fa volt elég az uraságnak közel, a hozzá való rengeteg vasat gyártotta a szilvási völgyben lévő urasági vashámor, amelyik a hagyomány szerint 8 évig mindig a templomra dolgozott.*"[35] Kiss György, Szilvás református lelkésze így írt az új templom elkészültéről: *„Még 1840ik évbe felépült a szilvási református keresztyének uj temploma, de még nem tartottak benne istentiszteletet. Nem adott helyt az istentiszteletnek a régi templom. Lerontotta ezt maga az Egyház, a mint az uj építéséhez fogott. Noha nem az ó helyén épült az uj, követ fel használták az építők, csak fundamentuma[36] maradt meg. Mert a ráfordított munkát, akaratot meg hiúsította a szorossan öszvetartó alap. Nem lehetett ki ásni. Végre be temettetett földdel, egy kies tér alakult e hellyen, most füvet terem, a templom fundusához[37] tartozik."*[38] A templom végleges elkészültének dátuma: 1842. január 16.[39] Az első istentiszteletet is ezen a napon tartották a templomban.[40] Ekkor még hiányzott belőle a belső berendezés. Makay Ádám szilvási református lelkész (1840-től 1848-ig)[41] kérésére a gróf segített a belső berendezés előteremtésében is. Keglevich Miklós Pestről 300 db „*bikkfa karos székeket hozatott".*[42] Ezek a székek azonban nem feleltek meg az istentiszteletek céljára, így az egyház később a bánfalvi

[32] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978) 586. oldal
[33] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978) 587. oldal
[34] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 30.)
[35] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 887. Orbán József: Gyülekezettörténeti adatok, 1935., 19. oldal
[36] Az épület alapja.
[37] Telek.
[38] A Szilvási református Egyház Jegyző Könyve 1856., 1. oldal
[39] Gál Gyula: A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története. (Hely nélkül, 2002) 14. oldal
[40] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 621. Urbán László: Currens jegyzőkönyvek, presbiteri határozatok, úrasztali készlet, templom, tanító fizetése, parókiális fundusok, gyülekezettörténeti adatok, lelkipásztorok 1794-1912 között, 1936., 46. oldal
[41] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 621. Urbán László: Currens jegyzőkönyvek, presbiteri határozatok, úrasztali készlet, templom, tanító fizetése, parókiális fundusok, gyülekezettörténeti adatok, lelkipásztorok 1794-1912 között, 1936., 47. oldal
[42] Gál Gyula: A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története. (Hely nélkül, 2002) 13. oldal

erdőből 33 darab gerendának való tölgyfát hozatott, és ezekből Müller Mátyás helybeli asztalos elkészítette a templom ülőhelyeit, a padokat. A bükkfa székekről az alábbiakat írta Simon Gyula Borovszky Samunak: „*Midőn a templom elkészűlt a Méltóságos Gróf Pestről hozatott 300 (háromszáz) darab közönséges bikkfa karosszéket, ezeket rakatta a templomba a szokott templomi székek helyett, azonban csakhamar átlátta czéltalanságát és a középről a kar alá rakattak és midőn 1855-ben az egyház tölgyfából rendes templomi székeket csináltatott, azok közül a feleslegesek eladattak az új székek árának pótlására, melyeknek beállitása kétszáznegyven (240) ezüst forintba került.*”[43] Az újonnan elkészült templomba bevezették a székrendszert. Ez azt jelentette, hogy az istentisztelet idején mindenki a pénzéért megváltott helyen ült: a gazdagok elől, a szegények hátul, még akkor is, ha sokan voltak, és szorongtak, kényelmetlenül ültek. A székrendszer szabályai: a lányok a fehér padokba a belső oszlopok között, a presbiterek, illetve idős emberek a szószéktől balra és jobbra, míg az asszonyok a szószék előtti két padsorban ültek. A karzatra kerültek a fiatal emberek és a gyerekek. A lelkész ülőhelye mellett balra, a templom építtetőjének és családjának volt a helye. Gál Gyula szerint a grófi család kétszer sem volt a templomban.[44] Kiss György szilvási református lelkész több fontos információt feljegyzett a templom megépülése utáni évekből is: *„1848ba kiütött a magyar forradalom, a jobbágy felszabadult, az uraság és jobbágy közti szoros viszony meg szakadt. Az uraság nem érezve magát többé kötelesnek az elöbbeni jobbágyokért tenni valamit, kik iránti kegyeletböl épithette gróf Miklós a reform Templomot maga katholikus lévén, következésképpen az egyházért sem. A gróf Miklós halálával kiköltözött innen a grófi élet, a Kastély pusztán maradt egy tiszten kívül nem lakott itt senki. A templom romlani kezdett, a magas falakat sok hellyen lemosta az eső. A tetején a kerek ablak üvegei ki tördelőztek az eső áztatta belöl a párkányzatot, a pala kő tető sok hellyen csorgott, kívülről a vakolat szakadozott. Belöl a kar bóltozatja meg repedt, a tornácz feletti zsindely, valamint a hátulsó bejárás felett is öszve roskat. Ehez járult a paplak tető rongyossága, csak a két első szoba felett volt jó a tető, egyebütt mindenütt csorgott. Illy sok teendői között roppant feladat jutott e szegény magára hagyott Egyháznak. Még attól is meg volt fosztva, hogy az előbbeni szokás szerént a falu Korcsma jövedelmének egy bizonyos része az Egyház jövedelmét pótolja.”*[45] „*Még 1851be a Templom tetőn az ablakok nagyobb részben már ki levén töredezve azokat az Egyház közönséges üveg ablakokkal ujjonnan berakatta […]*”[46] „*1853ba […] a pala*

[43] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 30.)
[44] Gál Gyula: A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története. (Hely nélkül, 2002) 21. oldal
[45] A Szilvási református Egyház Jegyző Könyve 1856., 2. oldal
[46] A Szilvási református Egyház Jegyző Könyve 1856., 3. oldal

kő zsindely Templom tetőt, minthogy sok hellyen csurgott és csepegett már, Klesiman György pala kő zsindelyes által ki igazíttatott. A templom tetőn levő ablak alsó táblai nagyságuk miatt […] sullyok alatt is összve törtek, ezek hellyébe vas pléhet rakatott az Egyház. Ugyan ezen évben a paplak tető is egésszen be zsindelyeztetett."[47] Simon Gyula lelkész így írt a templomon eszközölt javításokról: „*Már 1837ben az ablakok nagy részének becsináltatása, 1853ban pedig a palatetőzet kiigazitása az egyház pénztárára szorúlt. 1869-ben a megrepedt karzat alja újonnan rakatott, a párkányzat, tetőzet, és megrongált vakolat megujittatott 1200 forint költséggel. Ismét 1889ik évben a tetőzeten levő nagy ablak megsemmisittetett és fölibe veresréz kupola tétetett, a templom két oldalán két nagy ablak nyittatott, az egész palatetőzet újonnan rakatott, a párkányzat veresréz csatornával körülvétetett, a hátsó bejárat megsemmisittetett, az előcsarnok vaspléhvel fedetett, szóval az egész megrongált templom épségbe hozatott 4500 forint költséggel.*"[48] Orbán József 1935 körül keletkezett dolgozatában az alábbiakat írta a templom első, üvegtetejéről és a hátsó ajtajáról: „*Régen, vagyis mikor a templomot megépitették a kúpalakú tető egy üvegtetőben végződött, vagyis az egész templom az igazi világosságot fölülről nyerte. Azonban ez az üvegtető idővel a viharok következtében betöredezett és az eső sok károkat okozott s ezért az egyház 1869-ben egy nagyobb javítás alkalmával ezt az üvegtetőt becsináltatta és ide tetette a nagy kúpalakú gombot és csillagot.*"[49] „*A szószék mögött, a főajtóval szemben volt régen egy kisebb ajtó, amelyen a templomhoz közellévő urasági kastélyból a kath. Keglevich grófok jártak a templomba. Ma azonban már ez be van csináltatva.*"[50] 1887-ben gróf Erdődy Rudolf (1846-1932), a szilvási uradalom akkori birtokosa a templom renoválására minden szükséges anyagot (homok, mész, fa, tégla stb.) megajánlott, továbbá 1000 forintot (ez 2025-ös forintban kifejezve 5 millió 396 ezres összeget jelent)[51] is biztosított a templom felújításához.[52] 1895-ben a templomhoz vezető utat bekerítették 40 korona (ez 2025-ös forintban számolva 114 680 forint)[53] értékben.[54] 1908-ban a templom és a paplak körül nagyobb mértékű javítások történtek 900 korona (ez 2025-ös

[47] A Szilvási református Egyház Jegyző Könyve 1856., 3. oldal
[48] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 30.)
[49] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 887. Orbán József: Gyülekezettörténeti adatok, 1935., 21. oldal
[50] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 887. Orbán József: Gyülekezettörténeti adatok, 1935., 22. oldal
[51] Forrás: Magyar pénzértékindex – árak és devizák alapján 1754-től https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/ (A letöltés ideje: 2025. november 12.)
[52] A kiknek jobb kezök nem tudja, amit a bal tesz. Sárospataki Lapok. 1887.01.24., 6. évfolyam 4. szám, 73. oldal
[53] Forrás: Magyar pénzértékindex – árak és devizák alapján 1754-től https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/ (A letöltés ideje: 2026. január 30.)
[54] Botos József (szerk.): A Felső-Borsodi Ev. Ref. Egyházmegye 1895. év április 2. és 3. napjain Dédesben tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1895) 7. oldal

forintban számolva 2 millió 334 ezer 600 forintos összeget takar)[55] értékben.[56] 1913 nyarán kőlépcsőzetet építtetett az egyházközség a templomhoz, ehhez a gyülekezet tagjai 1200 koronát (ez 2025-ös forintban számolva 2 millió 929 ezer 200 forintos összeg)[57] gyűjtöttek.[58] 1931-ben renoválták először alaposabban a templomot.[59] Gál Gyula kutatásai alapján tudjuk, hogy az akkor beteg Hubay Mihályt (Szilvásvárad református lelkésze 1912-1946) helyettesítő Szűcs Ferenc sárospataki tanár kezdeményezésére, és a lakosság áldozatos anyagi hozzájárulásával, illetve közmunkájával valósult meg a felújítás.[60] A második világháború idején, 1944 decemberében, amikor a település környékén harcok dúltak, a templomnál is volt egy német mesterlövész. A németek ellen küzdő román katonák közül hárman (köztük egy tiszt) megközelítették a templom környékét. A német mesterlövész attól tartva, hogy felfedik rejtekhelyét, lelőtte mind a három román katonát.[61] A kerektemplom kertjében, a templomtól a domb felé, ahol az egyedülálló facsoport található, oda lett eltemetve a három román katona. A fejfájuk mellé egy fa lett ültetve.[62] 1959-ben a Reformátusok Lapja a következőket írta: „*A szilvásváradi gyülekezet november 8-án adott hálát műemléktemploma külső falazatának és csatornahálózatának renoválása, valamint a villámhárító felszerelése alkalmából. Az úrvacsorával egybekötött hálaadó istentiszteleten Hubay Lajos egyházmegyei missziói előadó hirdette az Igét. A délutáni ünnepségen Szemerey László egyházmegyei gondnok tartott előadást. Péter József helybeli lelkipásztor az elvégzett munkákról számolt be. A gyülekezet tagjai 56 ezer forint pénzbeli adománnyal és munkájukkal segítették az építkezést.*”[63] 1962-ben az alábbiakat írták a Reformátusok Lapjában a templom tatarozásával kapcsolatban: „*Hiányos volna az írásom, ha Varró Simon gondnokkal is meg nem ismertetném olvasóinkat. Vele arról váltok szót, hogy most készülnek a templom tetejének javíttatásához. Ami egy akkora épületen soha sem rúghat kis összegre. Fáradságba és áldozatokba kerül, amíg egy-egy tatarozás költségeit újból és újból összegyűjtik. Néhány éve csupán, hogy meszeltetni*

[55] Forrás: Magyar pénzértékindex – árak és devizák alapján 1754-től https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/ (A letöltés ideje: 2026. január 30.)
[56] Szuhay Benedek (szerk.): A Felsőborsodi Református Egyházmegye 1908 április 29-30. napjain Sajókápolnán tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1908) 17. oldal
[57] Forrás: Magyar pénzértékindex – árak és devizák alapján 1754-től https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/ (A letöltés ideje: 2026. január 30.)
[58] Szuhay Benedek (szerk.): A Felsőborsodi Ref. Egyházmegye 1913. április. 17-18. napjain Sajókazán tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1913) 70. oldal
[59] Csizmadia Mihályné: Templomok, falvak, gyülekezetek. Szilvásvárad. Reformátusok Lapja. 1970.12.27., 14. évfolyam 52. szám, 7. oldal
[60] Gál Gyula Szilvásvárad története című 1972-es munkájának egyik oldalszám nélküli mellékletében szerepel ez az adat is, amely Czakó István helyi lakos írásbeli közlésén alapult.
[61] SZILVÁSVÁRAD ÉS KÖRNYÉKÉNEK TÖRTÉNETE. AZ ŐSKŐKORTÓL A HONFOGLALÁSIG. Összeállította az ásatási leírások és a múzeumi dokumentációk alapján Regős József. Kézirat. (Szilvásvárad, 2019-2020.) 122. oldal
[62] SZILVÁSVÁRAD ÉS KÖRNYÉKÉNEK TÖRTÉNETE. AZ ŐSKŐKORTÓL A HONFOGLALÁSIG. Összeállította az ásatási leírások és a múzeumi dokumentációk alapján Regős József. Kézirat. (Szilvásvárad, 2019-2020.) 121. oldal
[63] Hírek. Reformátusok Lapja, 1959. november 22. 3. évfolyam 47. szám 188. oldal

kellett."[64] 1971-ben szintén a Reformátusok Lapja adott hírt a templom akkori javíttatásáról: „*A szilvásváradi gyülekezetet meglátogatta Szendrey Károly esperes és dr. Fésűs László egyházmegyei gondnok, feleségükkel együtt. A gyülekezet már második esztendeje javíttatja I. osztályú műemlék-templomát. A munkálatokra államunk az Országos Műemlék Felügyelőség útján 143 000 Ft-ot, az egyházkerület 10 000 Ft-ot, a gyülekezet — a sok önkéntes munkán kívül — eddig 80 000 Ft-ot adott.*"[65] 1984-ben az Észak-Magyarország írt a templom akkori helyzetéről: „*Az utóbbi években alaposan leromlott a templom külső falburkolata. A henger alakú építmény vakolata nagy darabokban mállik, és hatalmas foltok tarkítják a bejárati oszlopokat is. Alapos vizsgálatok és felmérések alapján az Országos Műemléki Felügyelőség megadta az engedélyt a renoválás elkezdésére. A munkálatok tervezett költsége mintegy kétmillió forint. A felújított szilvásváradi körtemplomot az idegenforgalmi szezon beindulásának idejére szeretnék új fehér vakolattal borítani.*"[66] 2001 nyarára megtörtént a talapzat javítása, megszépült a harangláb, illetve külső megvilágítást is kapott a templom.[67] 2001-ben kezdődött a templom tetőszerkezetének a felújítása.[68] 2004-re helyreállították a templom kupoláját, ezzel befejeződött a tetőrekonstrukció.[69] 2014-ben megújult a templom külső homlokzata, felújításra kerültek a nyílászárók és az előtető is.[70]

Elméletek a templom építtetésének körülményeivel kapcsolatban.

1. **Valószínű, hogy a katolikus gróf azért építtetett templomot a reformátusoknak, mert a gróf és Pyrker János László (1772-1847) egri érsek között konfliktus lehetett.[71] A feltehetően katolikus templomnak épülő istenházát a gróf az érsek bosszantására adta át a reformáció híveinek.** Állítólag az ő kérésére került a templom homlokzatára a (ma is látható) következő felirat: *„Szégyenüljenek meg a faragott képeknek minden szolgái".*[72] Kettejük nézeteltérésének legvalószínűbb oka az 1833-ban és az azt követő években zajló nagy politikai küzdelmek sorozata volt.[73]

[64] Bottyán János: Bükki tájak, alkotások, emberek. A szilvásváradi kerektemplom és környéke. Református Lapja, 1962. október 21. 6. évfolyam 43. szám 172. oldal
[65] Hírek. Reformátusok Lapja, 1971. augusztus 29. 15. évfolyam 35. szám 144. oldal
[66] solymos: Új külsőt kap a műemlék templom Szilvásváradon. Észak-Magyarország, 1984. március 7. 40. évfolyam 56. szám 4. oldal
[67] Négyessy: Megvédik a kerektemplomot. Az egyik legszebb egyházi építmény az országban. Heves Megyei Hírlap. 2001.06.28., 12. évfolyam 149. szám, 5. oldal
[68] N.Z.: Beteg a kerektemplom. Heves Megyei Hírlap. 2003.09.25., 14. évfolyam 224. szám, 11. oldal
[69] Várady József: Tiszáninnen református templomai színesben. (Debrecen, 2006) 539. oldal
[70] Tóth Balázs: Ahol mindig épül valami. Heves Megyei Hírlap. 2014.09.11., 25. évfolyam 212. szám, 4. oldal
[71] Gál Gyula: Szilvásvárad története. Kézirat. (Szilvásvárad, 1972) 3. oldal
[72] Szuhay Benedek: A felső borsodi egyházmegye közgyülése. Protestáns egyházi és iskolai lap. 1893. 04. 27., 36. évfolyam 17. szám, 266. oldal
[73] Halmay Béla – Leszih Andor (szerk.): Miskolc és Borsod-Gömör-Kishont egyelőre egyesitett vármegyebeli községek. Magyar városok monografiája V. (Budapest, 1929) 679. oldal

Heves vármegye örökös főispánja a mindenkori egri érsek volt. A vármegyei tisztújítások és követválasztások az 1830-as években Pyrker-Keglevich párharccá váltak. A szóbeszéd szerint a két férfi ellenségeskedése annyira elfajult, hogy az érsek állítólag megtiltotta, hogy politikai ellenfelét halála után a vármegye területén az egyházmegye papjai búcsúztassák. A legélesebb konfliktus Egerben, az 1833. október 22-re meghirdetett részleges tisztújítás és követválasztás alatt történt.[74] *„Már a választást megelőző napokban zajos volt az élet Egerben, hol Kállay mellett tüntettek. Midőn 21-én délután a tiszai ellenzék Schneé Pál, Recsky András, Puky Miklós, Borbély Tamás, Sághy László vezetése alatt nemzeti színű zászlókkal beért a városba, szemben találta magát a fehér zászlós gyöngyösi Kállay-párttal. Az összecsapás néhány pillanat műve lehetett.(…) Az Oroszlán-vendéglőben tartózkodó Keglevich, hírét hallván a véres verekedésnek, báró Orczy István kíséretében párthíveivel odasietett, de vesztére, mert az ókávéházban levő Kállay-párti ványai nemesek megtámadták őket. Keglevich hívei erre ostrom alá vették a kávéházat. Egy ember halálosan, három súlyosan megsérült. Másnap reggel Keglevich hívei - megelőzvén a leittasodott Kállay-pártot - elfoglalták a közgyűlés termét és a folyosókat, s az ablakon kidugván a Ragályi nevével ellátott nemzeti zászlókat, folyton őt éljenezték. Az utcára szorult Kállay-párt köveket hajigált a zászlókra, a teremben levők pedig székdarabokat dobáltak le, törtek-zúztak s három érsek-főispán arczképét tönkretették…”*[75]

2. **Egy másik elmélet szerint gróf Keglevich Miklós barátja volt gróf Butler Jánosnak (1773-1845)**. Butler János 1792. február 5-én, 19 éves korában kötött házasságot Dőry Katalinnal. A fiatalok három év múlva, 1795-ben már mindkettő hibájából a kassai szentszék ítélete alapján ágytól-asztaltól elválasztattak. Butler évi 1200 Ft tartásdíjat volt köteles fizetni külön élő feleségének, 35 éven át. Butler, hogy a tartásdíjtól és gyermektelen feleségétől szabaduljon, 1831-ben, 58 éves korában indította meg házassága felbontására irányuló perét, de sikertelenül.[76] **1833-ban Butler János és Dőry Katalin válóperes tárgyalásán Egerben jelen volt gróf Keglevich Miklós is, ahol Butler János jogos kérelmét a római katolikus egyház**

[74] Basa László: Egy regényes élet. tapiokultura.hu online újság, 2012. február 17. https://www.tapiokultura.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1117:egy-regenyes-elet&catid=16&Itemid=142 (A letöltés ideje: 2024. december 12.)
[75] Borovszky Samu (szerk.): Heves vármegye. Heves vármegye története. A honfoglalástól 1815-ig írta Nagy Béni dr., 1815-től Orosz Ernő. Magyarország vármegyéi és városai. (Budapest, 1909) 604. oldal
[76] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei II. Magyarország műemléki topográfiája 8. (Budapest, 1972) 380. oldal

bírái elutasították. Lehetséges, hogy ekkor hasonlott meg a gróf a római katolikus egyház tanaiban, és emiatt lett a reformátusoké a templom.[77]

3. Hubay Mihály (aki 1912 és 1946 között Szilvásvárad református lelkipásztora volt)[78] gyülekezettörténeti kutatásaiban így magyarázta a templom építtetésének körülményeit: „*Az egyházközségnek 2 nagy jótevője volt különböző időszakokban, az egyik a Cseghe Kátay család, annak valószínűleg fundátora*[79] *s az idők folyamán jóltevője. A másik gróf Keglevich Miklós (1799*[80]*-1847 ig élt) aki az egyháznak a ma is meglévő templomot építtette az egyház hívei közmunkájával s ezzel* ***nemcsak nemes szíve sugallatát látszik követni, hanem őseinek az egyház javai megcsonkítására via facti***[81] ***történt cselekedeteit is kiengesztelni*** […].”[82] Hubay Mihály kutatásai szerint például Miklós gróf nagyapja, gróf Keglevich Gábor (1710-1769) 1745-ben a református lelkész és az egyházközség két kertjét kisajátította, míg Miklós gróf édesapja, gróf Keglevich Ádám (1748-1820) 1789-ben kivágatta a református lelkész szilvafáit.[83]
4. Orbán József gyülekezettörténeti dolgozatában a következő érdekes motiváció jelenik meg a templom építtetésével kapcsolatosan: „*A hagyomány és az iratok szerint gróf Keglevich Miklós teljesen telítve volt a kor szellemi áramlatával, a francia felvilágosodás eszméivel.* ***Szent lelkesedés élt benne nagyot alkotni, valami maradandót létre hozni.*** *A francia felvilágosodás szelleme lobogott benne, azonban buzgón ápolva lelkében az igazi, Istenhez vágyódó hitet. Lelke azonban a kath. mustól elfordúlt és a református, az az evang.i vallásban találta meg lelkének Isten után sovárgó tiszta, minden külsőségtől és képmutatástól mentes vágyakozását.*”[84]
5. Van még egy lehetőség a templom építtetésével kapcsolatban. **A Gál Gyula (1919-2000) tanár, helytörténész által fellelt (fentebb már idézett) levél**[85] **alapján a gróf kezdettől a reformátusoknak szánta a templomot.** Ezzel kapcsolatosan érdemes idézni néhány sort Pataky Dezső (1938-1995) újságíró 1979-es Gál Gyuláról szóló cikkéből: *„A néphit ugyanakkor azt tartja, hogy az építtető, Keglevich Miklós gróf,*

[77] Gál Gyula Szilvásvárad története című 1972-es munkájának egyik oldalszám nélküli mellékletében szerepel ez az adat, amely Czakó István helyi lakos írásbeli közlésén alapult.
[78] Benke György: Akik előttünk jártak 2. (Mezőkövesd, 2007) 74. oldal
[79] Alapító.
[80] Gróf Keglevich Miklós 1789-ben született, nem 1799-ben.
[81] Ténylegesen, tettlegesen.
[82] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 830. Hubay Mihály: Gyülekezettörténeti adatok 52 pontban, 1934., 18. oldal
[83] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 830. Hubay Mihály: Gyülekezettörténeti adatok 52 pontban, 1934., 13. oldal
[84] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 887. Orbán József: Gyülekezettörténeti adatok, 1935., 23. oldal
[85] Gál Gyula: Helytörténeti adalék egy műemlékhez. Népújság. 1982.03.14., 33. évfolyam 62. szám, 5. oldal

eredetileg a római katolikus egyháznak szánta a templomot, hiszen maga is r. kat. vallású volt, aztán mikor összekülönbözött Pyrker egri érsekkel, a templomot dacból a református egyháznak adta. Gál Gyula addig búvárkodott a lelkészi hivatal iratai között, míg ráakadt arra a régi egyházi jegyzőkönyvre, Keglevich gróf hiteles levelére, amely félreérthetetlen magyarázatot szolgáltat arra, hogy a templom eleve a reformátusoknak készült, s egyben az építés körülményeit is tisztázza."[86]

A templom művészettörténete.

Szilvásvárad Pantheon-típusú (a Pantheon az ókori építészet egyik legjelentősebb alkotása Róma központjában, a hengeres főépület előtt oszlopcsarnok áll tizenhat, gránitból készült korinthoszi oszloppal) klasszicista református körtemplomát kupolával borított egyszerű, masszív henger alkotja négyoszlopos, timpanonos portikusszal, belülről magas oszlopokra helyezett, körbefutó karzattal.[87] A templom építtetője gróf Keglevich Miklós (1789-1847) volt, aki mint Szilvásvárad földesura, katolikus létére pompás templomot építtetett református vallású jobbágyai számára. Ő vásárolta meg a pesti Kálvin téri református gyülekezetnél őrzött úrvacsorakelyhet, Szentpéteri József pesti ötvösmester 1811-ben készített remekét az új templom számára. A Keglevich család és az egri érseki aula közötti ellentét Szilváson is megnyilatkozott, mégpedig nemcsak abban, hogy kihívóan nagyszabású templomot kaptak a reformátusok, hanem az építész személyének kiválasztásában is. A Pétervásárán már jó munkát nyújtó Povolny Ferenc (1777-1847) egri építőmester megbízása természetesnek tartható, mert olyan mestert talált a Keglevich család Povolnyban, akiben Szilvásváradon megbízhatott. Povolny Ferencet az egri érsekség a fontosabb munkáknál mellőzte, uradalmi építésze ekkor Zwenger József volt.[88] Éppen ez kényszerítette Povolnyt, hogy érvényesülését máshol keresse. Tagja lett a pesti, a debreceni céhnek is, bár előbb Egerben már a polgári kőműves- és ácsmesterek céhmesterének választották. A szilvásváradi templom előzményének a Szarvaskő számára készített klasszicista körtemplom 1810-ben benyújtott tervét tekintik, amelynek portikusza (külső oldalán oszlopokkal vagy pillérekkel határolt, hátoldalán épülethez kapcsolódó fedett folyosó, előcsarnok), belső oszlopelrendezése, a kupolaboltozat elegáns kazettázata alapján őt a magyar klasszicista építészet egyik úttörő tehetségének tartják. Személyének a szilvásváradi templom tervezőjével és építészével történt

[86] Pataky Dezső: Vasszék és mammutfog. Egy tanár szenvedélye. Népújság. 1979.02.04., 30. évfolyam 29. szám, 4. oldal
[87] Sisa József (szerk.): A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet. A magyarországi művészet története 5/1. (Budapest, 2013) 140. oldal
[88] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978) 586. oldal

azonosítása így nyilvánvaló, a hiányzó forrásanyagot az akkori történelmi szituáció és műveinek stíluselemzése pótolja. A szakirodalom által feltételezett mesterek: Packh János (1796-1839) és Hild József (1789-1867) az építkezés időpontja, illetve az egri érsekkel való szoros kapcsolatuk miatt nehezen illeszthetők a szilvásváradi templom építéstörténetébe.[89] Jellege: dombon álló, klasszicista körtemplom. A templom külső részének jellemzése: kör alaprajzú hengeres építmény, homlokzatához széles 12 fokos lépcsősor vezet. A homlokzat előtt 4 sima törzsű dór oszlop. Merészen kiugró párkány, illetve alacsony timpanon (ablak- és ajtózáradék felett alkalmazott díszítések megnevezése). A portikusz belső homlokzati falsíkját kétoldalt egy-egy párkányos sarokpillér között három magas, egyenes záródású kapu tagolja. A homlokzati falsík párkánya felett mélyített mezőben felirat: SZÉGYENÜLJENEK MEG A FARAGOTT KÉPEKNEK MINDEN SZOLGÁI: XCVII. 'SOLTÁR, 7'VERS 1840[90] Orbán József gyülekezettörténeti dolgozatában a következőket írta a felirattal kapcsolatban: „*A hagyomány szerint e felíratot a gróf maga kereste meg és találta fel a bibliában és meghagyta, hogy míg ez a templom áll, az ő emlékére való tekintettel azt onnan soha el ne távolítsák.*"[91] Körben a templomon sima lábazat, oldalain három-három szemöldökpárkányos, szalagkeretes ablak, illetve váltakozva vakablak. Valamennyi fölött egy-egy kerek világítóablak. Fönt gyűrűs párkány, majd tagolt ereszpárkány. Zsindellyel fedett, ívelt vonalú kupolájának csúcsán bádoggal fedett lapos hagymasisak, tetején urna csillaggal. A templom belsejének ismertetése: nagyszabású — kupolaboltozatos, kör alakú — belső tér. A falakat körben enyhe kiülésű párkányba futó 16 pillér támasztja, amely a kupola párkányát is tartja. Előttük körbefutó lépcsőzeten 16, dór fejezetes oszlop áll, lemeztagjain körbefutó tagolt párkány. A lapos kupola középpontjában abronccsal körülvett kisebb kupola található.[92]

A templom berendezése és műkincsei:

- Szószék: henger alakú, épített kő, gyűrűs, párkányos testtel. A templommal egykorú.
- Padok: tölgyfából faragott egyszerű, klasszicista fapadok.
- Orgonaház: háromszakaszos, faragott fa, részben aranyozott díszekkel. Neoreneszánsz.

[89] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978) 587. oldal
[90] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978) 587. oldal
[91] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 887. Orbán József: Gyülekezettörténeti adatok, 1935., 21. oldal
[92] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978) 587. oldal

- Orgona: az énekkar állíttatta 3500 korona értékben[93] (ez 2025-ös forintban számolva 8 millió 977 ezer 500 forintos összeg[94]). Hubay Mihály így írt az orgonával kapcsolatban: „*A templomban van orgona 1907-ben állítatott fel, építette Angster József és fia: orgonagyáros Pécs, nyolc fő és négy mellékváltozattal. Ajándékozta a szilvásváradi ref. énekkar, ugyanaz pótolta a hadicélokra[95] 1918-ban elvitt homlokzati sípokat 1929-ben.*”[96]
- Úrasztala: nyolcszögletes, pilléres lábazattal, hasonlóan kialakított lappal. Faragott tölgyfából. 19. század eleje.[97]
- „[…] *egy arany pohár, rajta ezen metszés olvasható: „Gr. Keglevich Miklós 1826. – átellenében a grófi czimer. Készítője: Szentpéteri József, a hires magyar művész. Dombormű, értéke 360 forint.*”[98]
- „[…] *egy ezüst pohár, belseje vékonyan aranyozva. Ns. Orbán Mihály 1863. felirattal.*”[99]
- „[…] *két czin kanna. Az egyiknek felirata Varró András 1857., a másiké Ns. Orbán József 1863.*”[100]
- „[…] *két (2) czin tányér.*”[101]
- „[…] *egy porczellán és egy öreg cserép butykos, melyen 1736 évszám olvasható*”[102]

---

[93] Szuhay Benedek (szerk.): A Felsőborsodi Református Egyházmegye 1908 április 29-30. napjain Sajókápolnán tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1908) 9. oldal

[94] Forrás: Magyar pénzértékindex – árak és devizák alapján 1754-től https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/ (A letöltés ideje: 2026. január 30.)

[95] Az orgonasípok háborús célokra történő igénybevételéről szóló rendeletét a magyar királyi honvédelmi miniszter 1917. október 29-én adta ki valamennyi magyarországi vármegye és törvényhatósági joggal felruházott város részére. A rendelet első paragrafusa az alábbiakat mondta ki: "*Az ónból vagy ónötvözetből készült összes külső orgonasípokat hadi célokra igénybevetteknek jelentem ki. Külső sípok alatt azokat az orgonasípokat kell érteni, amelyek az orgona külső (prospekt) felületén, kívülről láthatóan vannak felszerelve. Az igénybevétel kiterjed úgy az orgonákba már beszerelt, valamint a még be nem szerelt orgonasípokra. A jelen rendelettel igénybevett orgonasípokat a birtokosnak sem leszerelni, sem feldolgozni, sem pedig elidegeníteni nem szabad. Azoknak beszolgáltatása az 1917. évi november 15-től kezdve a jelen rendelet 5. §-a szerint történik.*" Forrás: Solymosi Ferenc: Az 1918-as orgonasíp-rekvirálás és az Angster-féle „Rekvirált orgonasípok” lajstroma – I. (Magyar Egyházzene II. évfolyam, 3. szám 341-354. oldal (1994/95)), lásd 342. oldal https://mez.egyhazzene.hu/volumes/toc_1994_1995.html (A letöltés ideje: 2026. február 1.)

[96] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 830. Hubay Mihály: Gyülekezettörténeti adatok 52 pontban, 1934., 9. oldal

[97] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978) 587. oldal

[98] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 31.)

[99] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 31.)

[100] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 31.)

[101] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 31.)

- Úrasztali terítő: az ezüstszállal hímzett fekete selyem úrasztali terítőt a szilvási gróf bátyjának felesége, Keglevich Gáborné, született Sándor Matild hímezte, és 1843-ban ajándékozta az egyháznak. „*Ezen szőnyeg vörös, körül rojtokkal ellátva, közepén a grófi czimer vagyon, pallokon álló koszorun, melyet két oroszlán tart, felűl nemzeti lobogó két oroszlántól tartva, arany és ezüst fonalakkal himezve.*”[103] Természetesen a grófnő is katolikus vallású volt, mely tényt a szilvási gróf levelében a következőképpen magyarázta: *„…fogadják el egyházukban – ezen kézimunkáját – oly pápista nőtől, aki az Istent –nem faragott képekben, hanem megfoghatatlan munkálatában bámulja…”*[104]
- „[…] *a szószéken egy zöld posztóból készűlt takaró 1870 évszámmal Kazai Boros János ajándéka, felibe teritve egy zöld selyem atlasz lepel. K. Boros Jánosné millenáris*[105] *ajándéka.*”[106]

A templom a kupolán levő csillagig közel 35 méter magas. Belseje 20 méter falmagasságú, körerkélyes, átmérője 22 méter, vakolt kupolaboltozatos, 220 ülőhellyel rendelkezik.[107]

A harangláb és a harangok rövid ismertetése.

Jellege: A templom melletti térségben, a fák között, négyzetes alaprajzú, részben faépítmény. Leírása: Szegmentíves[108], egyszerű bejárati ajtóval, fent körben négy félkörös záródású könyöklőpárkányos harangablak-nyílással. A gerendavégződéses párkány bádoggal fedett tetőszéket tart, melynek közepéből szintén négyzetes alaprajzú, minden oldaláról párosívű fatornyocska áll ki. Eresztékes[109], két-két faragott gerendából ácsolt ívekkel. Tetején gúla

---

[102] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 31.)

[103] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 31.)

[104] Gál Gyula: A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története. (Hely nélkül, 2002) 19-20. oldal

[105] A millennium szó latin eredetű, és valaminek az ezeréves létére, évfordulójára utal. 1896-ban Magyarország fennállásának ezredéves évfordulójára emlékeztek, hogy a magyar törzsek benyomultak a Kárpát-medencébe, és birtokba vették azt a területet, amin a későbbi Magyarország létrejött. Forrás: Gerő András: Két millennium Magyarországon. 1896; 2000-2001. https://epa.oszk.hu/01300/01326/00030/02Gero.html (A letöltés ideje: 2025. május 13.)

[106] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 31.)

[107] Várady József: Tiszáninnen református templomai. (Debrecen, 1989) 312. oldal

[108] A szegmentív egyfajta lapos boltív. Forrás: szegmentív https://lexikon.katolikus.hu/S/szegment%C3%ADv.html (A letöltés ideje: 2026. február 01.)

[109] Az ereszték főleg fából készült több elemből összeállított tárgy részeinek szilárd egybekapcsolására, összeerősítésére való, alkalmas, pontosan egymáshoz illő kiemelkedés, ill. bemélyedés a tárgy elemein. Forrás: ereszték https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/e-e-2529E/eresztek-28424/ (A letöltés ideje: 2026. február 01.)

idomú, bádoggal fedett sisaktető.[110] Sisa Béla (1942-2021) építész szerint a haranglábaknak tervezője nem volt, építésük a gyakorlaton, valószínűleg hagyományon alapult, a megrendelő maga a faluközösség volt, nem pedig a földesúr, kivitelezője a nép között élő mesterember (ács vagy faragó molnár) volt, aki a parasztok számára egyebeket (pl. ablak, ajtó) is készített. Ezért a harangláb műfaját tekintve a népi építészethez tartozik, és annak egyik legmagasabb szintű alkotása.[111] Simon Gyula református lelkész az alábbiakat írta a haranglábbal, és a harangokkal kapcsolatban: „*A fentebb emlitett haranglábat (tornyot) […] Miklós gróf elrontatván, helyén egy filagóriát*[112] *épittetett és a harangot annak alsó részére tétette. 1865-ben az egyház a templom nyugoti oldalán kőharanglábot állittatván, a harangot ebbe helyezte el. […] Ezen harangnak sulya 450 klgrm. volt, szereztetése bizonytalan, 1887-ben megrepedvén, újonnan öntetett 148 frt költséggel, rajta egy koszorun nyugvó kehely és ezen felirás olvasható: „A szilvási ev. ref. egyház újonnan öntette 1887. – Öntötte Novotny Antal Temesváron. A kisebbik harangot Tek. dolhay petrovai Petrovay János úr, a mélt. Gróf Keglevich Béla tiszttartója öntette Egerben 1870ben a róm. kath. egyházból az ev. ref. egyházba történt átlépésének emlékére. Rajta a Petrovay család czimerén kívül semmi felirás nincs. Sulya: 75 klgrm.*”[113] 1899-ben a harangláb bezsindelyezésére 60 koronát (ez 2025-ös forintban számolva 171 180 forintos összeget takar)[114] költött a református egyházközség.[115] Hubay Mihály az alábbiakat írta a harangok kapcsán 1934 májusában: „*1870-ig csak egy harangja lehetett az egyházközségnek, mely a rajta volt felírásból következtetve 1488-ban öntettetett, (vele egyidős a balatoni r. kath.-ok egyik harangja, melyet szájhagyomány szerint a szilvásiak a törökvilágban elrejtettek és a balatoniak rejtekhelyéből elvittek.) ez 1887-ben megrepedvén ujonnan öntetett, s mint ilyet 1917-ben a haza szolgálatára elvittek*[116]*. Második*

---

[110] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978) 589. oldal

[111] Bakó Ferenc: Az Egri Nyári Egyetem szakmai értékelése. In.: A népi építészet védelme (Az Egri Nyári egyetem előadásai 1985.) (Eger, 1985) 129-135. oldal (lásd 133. oldal)

[112] Tágabb értelemben zöld környezetben épített nyári lak, szűkebb értelemben a művészi szempontok szerint alakított kert része, díszítő jellegű házikó. Forrás: filagória https://lexikon.katolikus.hu/F/filagória.html (A letöltés ideje: 2025.május 14.)

[113] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 30-31.)

[114] Forrás: Magyar pénzértékindex – árak és devizák alapján 1754-től https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/ (A letöltés ideje: 2026. január 30.)

[115] Botos József (szerk.): A Felső-Borsodi Ev. Ref. Egyházmegye 1899. évi április hó 18. és 19. napjain Felső-Barczikán tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1899) 11. oldal

[116] Amint az ágyú szerepe nőtt a harcászatban, a nyersanyagául szolgáló bronzhoz számos esetben harangok beolvasztásával igyekeztek a hadviselő felek hozzájutni. Az I. világháborúban a Vallási és Közoktatásügyi Minisztérium 1915. VIII. 18: 7903. elnöki szám alatt köriratot intézett az egyházak vezetőihez arról, hogy esetleg „az egyházak nélkülözhető harangjaikról lemondjanak”. Ennek előkészítésére szeptember. 15-i határidővel írásbeli kimutatást kért az összes templomok és zárdák harangjairól. A kimutatásban az alábbi adatokat kellett megadni: a helység nevét, a lakosok számát, a hívek számát, a templomok ill. kápolnák számát, a bennük levő harangok számát (a régi harangoknál a készítés időpontját), a harangok hozzávetőleges súlyát, a harangok anyagát, az esetleg megtartani szándékozott harang megjelölését, valamint a műértékkel bíró harangok megjelölését. A miniszter 1916. III. 21: egyházi főhatóságokhoz intézett 413/1916. sz. körlevele tájékoztatott a harangok leszerelésének és átvételének rendjéről: a leszerelés költségei a hadvezetőséget terhelik, a lebonyolítást általuk

harangját öntette Petrovay János úr, a gróf tiszttartója Egerben 1870. ápr. 19-én, a r. k. vallásból a reformátusba való áttérésének emlékére. Súlya 75 kg. rajta a család czimerén kívül semmi felírás nincs, ez a harang ma is megvan. – Ezzel együtt 1924-ben kettő öntetett, Szlezák László harangöntő által Budapest. Az egyiknek súlya 185 kg. a rajta lévő kehely alatt a következő felírás van. „Istennek követe vagyok - zengve járok tinálatok, a szavam int, a szavam hív, legyetek mindhalálig hív!" 1917. febr. 14-én az élet-halál harcát vívó haza szolgálatára adott harangjuk helyébe Isten dicsőségére öntették a szilvásváradi ref. egyház áldozatkész hívei 1924. máj. 29-én. – A másiknak súlya 48 kg. felírása: „Dicsőség mennyben Istennek, békesség földön az embereknek! Isten dicsőségére öntette Brassó Lajos kinek neje Brassó Fáni 1924." Régi harangokról sem kép, sem leírás nincs. Ezen harangokat b. e. Dr. Révész Kálmán[117] püspök úr szentelte fel 1924. júl. 20án."[118] Orbán József így írt a nagyobbik harangról 1935 körül: „*A másikat, a nagyobbat elvitték, hogy ágyúgolyót öntsenek belőle. S most utóbb tudtuk meg s bukkantunk rá régi írások alapján, hogy ez a harang volt az egyháznak a legnagyobb értéke, t. i ez a harang 1488 ik évből való volt egy régi"*[119] *„bejegyzés szerint. A harangon a nyomások és az évszám nagyon el volt kopva, nem nagyon törődtek vele s így történhetett meg a meggondolatlan cselekedet. A harang a Nt. lelkész úr szerint újra volt öntve és így azért nem tudták volna az idejét. A falu öregjeinek nyelvén élő monda a következő erről a harangról: valamikor az eklézsiának régen, a török időkben 2 harangja volt, amikor a török rablók erre jártak, a 2 harangot levették a toronyból és a falu alatt lévő pap-réti kenderáztatóba dugták el, hogy a rablók el ne vihessék. Mikor szednék ki a harangot, csak az egyiket találták meg, míg a másikat a szomszéd falu kath. lakosai, a balatoniak egy éjszaka ellopták. Ez a harang ma is megvan Balatonban, csakugyan 1464es*[120] *évszámmal. A monda ezt beszéli, s ha teljesen nem is adhatunk hitelt neki, de valószínűség mégis van benne, mert egy bejegyzés is beszél erről az évszámról.*"[121] A második világháború

---

megbízott vállalkozók fogják végezni. Magyar Katolikus Lexikon 'harangrekvirálás' szócikke alapján. Forrás: http://lexikon.katolikus.hu/H/harangrekvir%C3%A1l%C3%A1s.html (A letöltés ideje: 2026. január 30.)

[117] Révész Kálmán (1860-1931) református püspök, egyháztörténész. Sok világi és egyházi lapban jelentek meg tanulmányai és cikkei. Forrás: Révész Kálmán. Kézikönyvtár/Magyar életrajzi lexikon/R/Révész Kálmán https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/r-775E4/revesz-kalman-777A2/ (A letöltés ideje: 2026. január 29.)

[118] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 830. Hubay Mihály: Gyülekezettörténeti adatok 52 pontban, 1934., 9-10. oldal

[119] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 887. Orbán József: Gyülekezettörténeti adatok, 1935., 26. oldal

[120] A balatoni templom középkori nagyharangját 1472-ben öntötték. Soós Imre (1910-1997) levéltáros így írt a harangról: „*E harang eredetileg a bükkszentmártoni templomé volt és miután a hagyomány szerint a XVII. századi felkelések időszakát átvészelte, a XVIII. század elején, a Rákóczi szabadságharc befejeztével, a kenderáztatóból emelték ki.*" Forrás: Soós Imre: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése - Az egri főegyházmegye schematizmusa 2. (Budapest, 1985), 188. oldal

[121] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 887. Orbán József: Gyülekezettörténeti adatok, 1935., 27. oldal

alatt, 1944. április 19-én hadi célokra[122] elvitték az egyházközség 185 kg-os harangját, amelyen az „Istennek követe vagyok” kezdetű felírás volt.[123] Forst Margit répáshutai lakos így írt erről 1984-ben a Reformátusok Lapjában: „*Ezerkilencszáznegyvennégy április 19-én estefelé futótűzként terjedt el a hír Szilvásváradon: Megjött a „behívó”! Szántásból szekéren befelé igyekvő gazdák, szőlőkből, kertekből, vállukon ásóval, kapával hazaballagó leányok, asszonyok, udvarokon, utcán játszadozó gyermekek szájról szájra adták...*

— Viszik a harangot!

— Mikor? — tették fel a kérdést sokan.

— Most — felelték a beavatottak. — Ma fél hétkor, negyedórával ezelőtt jött a parancs, hogy reggelre kint legyen az állomáson.

A nép megindult. Mint megbolygatott hangyaboly nyüzsgött, törtetett a templom irányába. Elöl a kisfiúk szaladtak, utánuk a lánykák. A felnőtt fiatalság aztán ment, legvégül bandukoltak az asszonyok és az emberek. A domb tetejére épült kerek, fehérfalú református templomba vezető lépcsősoron haladt a vándorlás felfelé. Míg kezdetben csak gyéren szállingóztak a községbeliek, most mind sűrűbben jöttek. A legelőször érkező fiúgyerekek mindjárt felkuporodtak az oszlopok közé, a kisleányok előttük kézenfogva a gyepen sétáltak, a nők a fal mentén helyezkedtek el, a férfiak egyelőre félreálltak. A magányosan meredő szegletes harangtoronyban ekkor már javában folyt a munka. Négy-öt, jól megtermett markos munkás harsány kiáltozások közt szerelte le a harangot és azon vitázott, miképp eressze le.

— Úgy hallám, megszólaltatják, mielőtt elviszik — mondotta valaki.

— Meg-e? — csudálkozott egy más.

— Mit nem beszélsz? — intette le a harmadik.

---

[122] Az 1943. február 23-án kelt, Kállay Miklós miniszterelnök aláírásával kiadott 1060. M.E. sz. rendelet intézkedett a vörösrézből és vörösrézötvözetekből (sárgarézből, bronzból stb.) készült azon harangok igénybevételéről, amelyeknek legkisebb átmérője legalább 25 cm volt. Az igénybevétel alól mentesültek a történelmi becsű harangok. A rendelet 4. paragrafusa szerint az államkincstár az igénybe vett harang birtokosának a háború megszűnésétől számított 5 éven belül a harang súlyának megfelelő mennyiségű olyan fémet szolgáltat ki, amilyenből az adott harang készült, továbbá megtéríti a harang öntésének és rendeltetési helyére szállításának költségeit. A rendelet végrehajtásáról 1943. február 24-én a 12.000. Iparügyi Miniszteri sz. rendelet intézkedett. A harangokat 8 napon belül be kellett jelenteni súly és darabszám szerint a m. kir. Ipari Anyaghivatalnak. A harangok leszerelésének és átvételének sorrendjét e hivatal volt jogosult megállapítani. Az átvételnek (jegyzőkönyvezés mellett) a leszerelés előtt kellett megtörténnie a helyi elöljáróság, a tulajdonos és az egyházi hatóság képviselőinek jelenlétében. A levétel során az épületben keletkezett károk kijavítása az átvevő szerv feladata volt. Magyar Katolikus Lexikon ’harangrekvirálás’ szócikke alapján. Forrás: http://lexikon.katolikus.hu/H/harangrekvir%C3%A1l%C3%A1s.html (A letöltés ideje: 2026. január 30.)

[123] Forst Margit: Szilvásvárad búcsúzik. Népújság. 1984. 05. 27., 28. évfolyam 21. szám, 6. oldal

— Mán hogyan lehetne? Hiszen riasztásnak vélné a tudatlan!

Bizony úgy volt csakugyan. A szegény harang az utóbbi időben nem békés feladatát teljesítette, hanem támadó repülőgépek közeledését jelezte. A nép most felfigyelt. A harang egy pillanatra, igen, mégiscsak megkondult. A nyelvét vették ki, hogy ne csengjen, bongjon kéretlenül. Az égen fényes bárányfelhők fekete viharfellegekkel csíkozódtak. A lemenő Nap vörös fénybe vonta az ég alját. Gyerekek sapkájukat a fejükbe nyomták. Az asszonynép fázósan húzódott össze. Hűvös szél érkezett a hegyekből. Távol a Szalajka vize sebes rohanással vágtatott. Megilletődött, szomorú csend honolt a füves térségen, olyan mélabús, mintha az elmúlás csendje lett volna. A megjegyzések is, amik elhangzottak, éppen olyanok voltak, mint temetésen. Sajnálkozók, halkak...

— Jó harang volt!

*— *Hát!*

— Vigyázva kék véle bánni, megérdemli!

— Úgy ám! Búzába adtuk össze az árát, most meg ki tudja, mi lesz belőle. Ágyú vagy bomba?

— A második e mán. Az elsőt is a háború vitte el ...

— Az... A másik háború...

— Oszt még ha legalább lenne értelme... De ahogy annak se volt, ennek se lesz. Tudnám csak, hogy a nép javáért folyik a háború, a szabadságért, testvériségért, nem szólnék egy szót sem... Szívesen adnám nemcsak ezt, mást is, mindent Adnánk, igaz? Mindnyájan...

— Ha eljönne egyszer az a nap, amiről szól kend, nemcsak ezt adnánk, nemcsak mindent, de mennénk mink is vele... De hol vagyunk attól?

— Hol? — szólalt meg csendesen egy fiatal erdőmunkás. — Talán nem is olyan messze. Lehet, itt van a küszöbön már. A nap, a felszabadulás napja.

A községi bíró lentről intézkedett, az emberek fentről kiáltoztak...

— Szoríjjátok jó erősen! Húzzátok a kötelet! Eresszétek!

Nem tudni, merről: ökrösszekér kanyarodott fel a dombra és megállt kissé távolabb. A leányok körében súgás-búgás kelt. Virág tarkállott, szalag libbent. Fel szándékoztak díszíteni szépen, illendően a nagy útra indulót. Mintha megérezték volna a perc jelentőségét: a kicsinyek szokatlanul jól viselkedtek, míg a nagyok komor arccal, döbbent hallgatással állták körül a tornyot. Lassan beesteledett. A mennybolt vörössége fokról fokra halványodott, a község távolabbi házai fölé szürke félhomály borult. A falu fölött emelkedő hegyek sorban egymás után áthatolhatatlan, sűrű, mély sötétségbe burkolóztak.

— Éj lesz nemsokára, mit huzavonáznak annyit? — kezdett aggodalmaskodni a közönség.

Feszült várakozás után végre, végre a harang megjelent a torony ablakában.

— Nem is olyan nagy... — csudálkoztak egyesek.

— Tizenegy mázsa — mondta egy suttyó legény.

— Eszed tokja! — intette le a társa. — Édesapámtól tudom biztosan, hogy nem több száznyolcvanöt kilónál.

— Hé, hopp!

A fentről dolgozó emberek a súlyos érctömeget fellendítették a párkányra.

— Bátyámuram! Ide gyűjjék! De sebesen!

A sokadalmat mintha kettévágták volna: szempillantás alatt utat nyitott az ökrösszekérnek, mely szorosan odahajtott a fal tövébe. Közben megérkeztek a leányzók is, akik pirosragyúlt orcával mostanáig szaladoztak, hogy utolsó percben összeszedjenek még annyi tarkaszínű pántlikát, amennyit csak lehetett föllelni a faluban. Honnan, honnan nem, csokrok is kerültek elő szép számmal, a tavasz virágaiból kötött bokréták, jácint, barka, fehér és kék ibolya. A munkások a toronyban sietve dolgoztak, mert rohamosan kezdett esteledni. Tudták: mielőtt, egészen besötétedik, készen kell lenni a munkájukkal. Most hirtelen suttogás támadt. Egyik száj a másiknak adta át:

— Ki fogják dobni az ablakon!

— Csak nem tán?

— De úgy ám, mivelhogy nem lehet másképpen lehozni.

— Óh, óh!

Már is az ablak peremén nehezedett a harang. Vakolat hullott nyomán marokszám a fűre.

— Egy kerek rudat hozzatok gyorsan. Azzal billentjük majd le!

— Távolodjon el mindenki innen!

A tömeg szó nélkül arrább húzódott, olyan némán, hogy a légy zümmögését is meg lehetett volna talán hallani ebben a pillanatban. Az asszonyok vállukra emelték kicsiny gyermekeiket, hogy azok is lássák, mi történik. Valaki nagy léptekkel szaladt rúdért, de mire visszaérkezett, már nem volt szükség rá. A kötelékétől megszabadított harang kiesett az ablakon és maga után nagy ürességet hagyva, mélyen bevágódott a puha földbe...

Nem lehetett észrevenni, miképpen, de egyszerre csak a szekéren volt. Oldalára dőlve feküdt, mint egy beteg jószág. Az idős parasztgazda a kocsi bakján harsányan felkiáltott:

— Hé csak! Állíjjátok fel és igazíjjátok el szépen! Így csak nem vihetjük?! Olyan e', mint a halott — fűzte hozzá a nagy bajusza alatt mormolva, csendesen. — Meg kő adni neki a végtisztességet!

A körülötte álló férfiak megfordították és eligazították erre úgy, hogy tisztán el lehetett olvasni rajta a felírást:

Békesség követe vagyok,

Zengve szólok tihozzátok,

a szavam int, a szavam hív,

Legyetek mindhalálig hív.

— Most jöhettek tik, jányok, ha akartok!

Hogyne akartak volna! Versenyt igyekeztek a díszítésben. Ügyes kézzel, könnyes szemmel fonták, bogozták a szalagokat, kötözték a virágokat, gallyakat. Mintha csak élő embert öltöztettek volna, olyan szeretettel becézték, simogatták. Egy öreg néni, akinek talán a fia ment ilyen felvirágozva, felpántlikázva a harctérre, közben hangosan felzokogott, mire a többi asszony is rákezdte a sírást. És a mind sötétebbre váló alkonyatban, a nép zúgásától kísérve a

szekér megindult lépésben, lassan, végig az utcákon át, ki az állomásra. Vitte a falu kedves harangját oda, ahol a tavasz szépsége akkor vérözönbe fúlt... Ahol béke helyett háború vihara zúgott. Ahol emberek ölték egymást. Miért? A szilvásváradiak meg, akik lehorgasztott fejjel, búsan, mint temetés után, hazamentek elsötétített ablakú házaikba, fülelve lesték az éj csöndjében: nem jönnek-e bombavető repülőgépek, miknek a közeledtét nem jelezte többet a harang szava. És nem hallották többet sok derék falubéli fiatal legény szavát sem... (Répáshuta)"[124]

A paplak rövid bemutatása.

„*Jellege: Utcasorba épített, földszintes lakóház. Leírása: Homlokzatán négy szemöldökpárkányos[125] ablak, lizénás[126] tagolása tükrös mélyítésekkel, szépen tagolt ereszpárkány. Udvari homlokzatán nyolc párkányos fejezetű pilléren nyugvó szegmentívsoros tornác.*"[127] A paplakról azt írta Simon Gyula, hogy egy 1735-ös feljegyzés szerint eredetileg fából volt építve, de a tanulószobát kőből építették, és gróf Keglevich Gábor építtette 1769-ben. Az épületet 1820 és 1825 között, illetve 1877-ben is tatarozták, 1900-ban pedig átalakították. Ekkor 4 szobából állt az épület.[128] 1912-ben ismét renoválták a paplakot, illetve a melléképületeit is.[129] Ezek a munkálatok 2500 koronába (ez 2025-ös forintban kifejezve 6 millió 147 ezer 500 forintos összeg)[130] kerültek.[131] A paplakhoz 1912-ben építettek kerítést 400 korona (ez 2025-ös forintban kifejezve 983 600 forintos összeget jelent)[132] értékben.[133]

Összegzés.

[124] Forst Margit: Szilvásvárad búcsúzik. Népújság. 1984. 05. 27., 28. évfolyam 21. szám, 6. oldal
[125] A szemöldökpárkány az ajtók, illetve ablakok keretének felső, a fal síkjából kiemelkedő, vízszintes eleme. Anyaga többnyire jól megkülönböztethető a falétól. Forrás: Szemöldökpárkány https://hu.wikipedia.org/wiki/Szem%C3%B6ld%C3%B6kp%C3%A1rk%C3%A1ny (A letöltés ideje: 2026. február 01.)
[126] A lizéna falsáv, a fal síkjából kiálló, a falpillérnél kevésbé kiülő, pillért utánzó, hosszúkás négyszög alakú kifalazás vagy vakolatsáv. Eredeti funkciója a szerkezet erősítése, amit mindinkább az építészeti tagozás (vakolatsáv) váltott fel. Forrás: lizéna https://www.szomagyarito.hu/szocikk.php?id=18735 (A letöltés ideje: 2026. február 01.)
[127] Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978) 585. oldal
[128] HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905, 34.)
[129] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 830. Hubay Mihály: Gyülekezettörténeti adatok 52 pontban, 1934., 12. oldal
[130] Forrás: Magyar pénzértékindex – árak és devizák alapján 1754-től https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/ (A letöltés ideje: 2026. január 30.)
[131] Szuhay Benedek (szerk.): A Felsőborsodi Ref. Egyházmegye 1913. április. 17-18. napjain Sajókazán tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1913) 15. oldal
[132] Forrás: Magyar pénzértékindex – árak és devizák alapján 1754-től https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/ (A letöltés ideje: 2026. január 30.)
[133] Szuhay Benedek (szerk.): A Felsőborsodi Ref. Egyházmegye 1912. évi május hó 7-8. napjain Sajóvelezden tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Mezőkövesd, 1912) 14. oldal

A templom építtetésének körülményeivel, korai történetével, művészettörténetével több munka foglalkozott hosszabb-rövidebb terjedelemben. Először Kiss György szilvási református lelkész 1856-ban íródott feljegyzései foglalkoztak a templom és környezete történetével. Alaposan dokumentálta a templom építésének éveit, a templom elkészültét, a templom berendezéseinek beszerzését, körülményeit, illetve az első renoválásokat az 1850-es évek elején. Feljegyzései több olyan adatot tartalmaznak, amelyek máshol nem olvashatók, és még nem hasznosították őket, így több ponton kiegészítik a templom történetével kapcsolatos eddigi ismereteinket. Majd Simon Károly (1865 és 1897 között Szilvás református lelkésze[134]) foglalkozott röviden a templom első éveinek történetével az 1879-ben elkészített „*A szilvási ev. ref. egyházra vonatkozó történeti adatok*" című összeírásában.[135] 1905-ben Simon Gyula, a település akkori református lelkésze készítette el „*A szilvási ev. ref. egyház történetére vonatkozó adatok*" című munkáját Borovszky Samu történész által feltett kérdésekre válaszolva, régi okmányok, iratok alapján. Ebben az írásban Simon Gyula nemcsak a kerektemplom építésének körülményeivel, első éveinek történetével, hanem az 1889-ig terjedő időszak történéseivel is foglalkozott, bemutatva az első renoválások, átépítések eseményeit, illetve a harangláb, továbbá a harangok rövid történetét is megírta. Orbán József teológus, református lelkész 1935 körül írott „*A szilvásváradi ref. egyház története*" című egyháztörténeti szemináriumi dolgozatában bővebb terjedelemben foglalkozott a kerektemplom történetével. Sok értékes gondolatot tartalmaz műve, kezdve a templom építésével kapcsolatos adatokkal, a templomon eszközölt javítások leírásával, a haranglábbal, a harangokkal, a templom berendezéseivel kapcsolatos meglátásaival. Munkájának nagy erénye, hogy az akkor elérhető okmányok, iratok (a szilvásváradi református egyházközség nyilvántartásai, jegyzőkönyvei) tanulmányozása mellett beszélgetéseket folytatott a település akkori református lelkészével (Hubay Mihállyal), illetve több idős gyülekezeti taggal is kutatásaihoz. Végül Gál Gyula (1919-2000) helytörténész, tanár templommal kapcsolatos munkásságát kell kiemelnünk. Már 1972-ben, a Szilvásvárad története című kéziratos falutörténeti alapművében szentelt egy fejezetet a kerektemplomnak. Itt főként a templom építésének éveit dolgozta fel, levéltári adatokat és visszaemlékezéseket is felhasználva. Szintén kéziratban maradt két munkája (Műemléktemplomunk értékei [1985], A szilvásváradi református műemlék templom története [1989]) a templom első évtizedeinek története mellett a templom környezetével és berendezéseivel is bővebben foglalkozott.

[134] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 830. Hubay Mihály: Gyülekezettörténeti adatok 52 pontban, 1934., 11. oldal
[135] Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 830. Hubay Mihály: Gyülekezettörténeti adatok 52 pontban, 1934., 17. oldal

Halála után, 2002-ben jelent meg nyomtatásban egyik örököse szerkesztésében az egyetlen olyan kiadvány, ami szinte teljes egészében a református kerektemplommal foglalkozik. „*A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története*” című kiadványt nemcsak az teszi különlegessé, hogy ez az egyetlen nyomtatott kiadvány a kerektemplomról, hanem a sokszínű tudásanyag is, amit tartalmaz. Gál Gyula unokája, Gál Krisztián nagyapja négy kéziratos munkájának kutatási eredményeit hasznosította a mű szerkesztésekor. A kiadvány ismerteti a reformáció elterjedését Szilváson, az ellenreformáció hatását, a régi templommal kapcsolatos ismereteket, a kerektemplom építésének éveit, a berendezések történetét, illetve több a helyi református egyházi élethez kapcsolódó néprajzi adalékot, néphagyományt is. A munka értékét tovább növeli, hogy tartalmazza a település lelkipásztorainak névsorát 1735-től 1989-ig. Gál Gyula volt az, aki a templom történetéhez kapcsolódó egyik legfontosabb dokumentumot, Keglevich Miklós 1832-es hiteles levelét (amely az építtetés több körülményét tisztázta) megtalálta a helyi lelkészi hivatal iratai között. Először 1979-ben, a Népújságban jelent meg részlet ebből a levélből[136], majd 1982-ben szintén a Népújság volt az, ahol már a teljes levelet leközölték[137], majd a 2002-ben megjelent kiadványban is szerepelt ez a levél teljes terjedelmében[138], az idegen szavak és a helytörténeti vonatkozások magyarázatával kiegészítve. Dolgozatomban a templom történetét több újonnan felfedezett, vagy eddig fel nem használt adattal sikerült bővíteni. Több levéltári anyag, egyházi jegyzőkönyv áttanulmányozása után arra az érdekes felfedezésre sikerült jutni, hogy a templom építése már 1836-ban elkezdődött, szemben a legtöbb szakirodalmi munkában szereplő 1837-es dátummal. A másik érdekes felfedezés a templom tetőszerkezetével kapcsolatos, hiszen a ma ismert zárt kupolás tető 1889-ben lett kialakítva, előtte majdnem 50 évig egy nagy, kerek üvegablak helyezkedett el a templom tetején.[139] Sajnos az egyik legfontosabb és máig megnyugtató módon meg nem válaszolt kérdésre, arra, hogy ki volt a templom tervezője, még mindig nem sikerült hitelt érdemlő bizonyítékot találni. A témára vonatkozó jövőbeli kutatások feladata marad továbbra is a templom tervezőjének személyét azonosítani, folytatni az erre vonatkozó hiteles források, adatok keresését. Feltéve, ha ez lehetséges egyáltalán, mert a templom történetével, művészettörténetével foglalkozók közül eddig senki nem tudott hitelt érdemlő bizonyítékot találni a tervező pontos kilétével kapcsolatban.

---

[136] Pataky Dezső: Vasszék és mammutfog. Egy tanár szenvedélye. Népújság. 1979.02.04., 30. évfolyam 29. szám, 4. oldal
[137] Gál Gyula: Helytörténeti adalék egy műemlékhez. Népújság. 1982.03.14., 33. évfolyam 62. szám, 5. oldal
[138] Gál Gyula: A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története. (Hely nélkül, 2002) 11-12. oldal
[139] Egy rendkívüli templom különleges üvegkupolája. https://www.onkormanyzat.szilvasvarad.hu/hirek/2773-egy-rendkivuli-templom-kulonleges-uvegkupolaja (A letöltés ideje: 2026. február 11.)

Felhasznált irodalom:

1. A kiknek jobb kezök nem tudja, amit a bal tesz. Sárospataki Lapok, 1887.01.24., 6. évfolyam 4. szám

2. A Szilvási református Egyház Jegyző Könyve 1856.

3. Bakó Ferenc: Az Egri Nyári Egyetem szakmai értékelése. In.: A népi építészet védelme (Az Egri Nyári egyetem előadásai 1985). (Eger, 1985) 129-135. oldal

4. Basa László: Egy regényes élet. tapiokultura.hu online újság, 2012. február 17. https://www.tapiokultura.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1117:egy-regenyes-elet&catid=16&Itemid=142

5. Benke György: Akik előttünk jártak 2. (Mezőkövesd, 2007)

6. Borovszky Samu (szerk.): Heves vármegye. Heves vármegye története. A honfoglalástól 1815-ig írta Nagy Béni dr., 1815-től Orosz Ernő. Magyarország vármegyéi és városai. (Budapest, 1909)

7. Botos József (szerk.): A Felső-Borsodi Ev. Ref. Egyházmegye 1895. év április 2. és 3. napjain Dédesben tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1895)

8. Botos József (szerk.): A Felső-Borsodi Ev. Ref. Egyházmegye 1899. évi április hó 18. és 19. napjain Felső-Barczikán tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1899)

9. Bottyán János: Bükki tájak, alkotások, emberek. A szilvásváradi kerektemplom és környéke. Reformátusok Lapja, 1962. október 21. 6. évfolyam 43. szám

10. Csizmadia Mihályné: Templomok, falvak, gyülekezetek. Szilvásvárad. Reformátusok Lapja, 1970.12.27., 14. évfolyam 52. szám

11. Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei II. Magyarország műemléki topográfiája 8. (Budapest, 1972)
12. Dercsényi Dezső - Voit Pál (szerk.): Heves megye műemlékei III. Magyarország műemléki topográfiája 9. (Budapest, 1978)

13. Egy rendkívüli templom különleges üvegkupolája. https://www.onkormanyzat.szilvasvarad.hu/hirek/2773-egy-rendkivuli-templom-kulonleges-uvegkupolaja
14. Forst Margit: Szilvásvárad búcsúzik. Népújság, 1984. 05. 27. 28. évfolyam 21. szám
15. Gál Gyula: Szilvásvárad története. (Szilvásvárad, 1972)
16. Gál Gyula: Helytörténeti adalék egy műemlékhez. Népújság. 1982.03.14., 33. évfolyam 62. szám
17. Gál Gyula: A szilvásváradi Kerektemplom és a református egyházközség története. (Örökség Alapítvány, 2002)
18. Halmay Béla – Leszih Andor (szerk.): Miskolc és Borsod-Gömör-Kishont egyelőre egyesitett vármegyebeli községek. Magyar városok monografiája V. (Budapest, 1929)
19. Hírek. Reformátusok Lapja, 1959. november 22. 3. évfolyam 47. szám
20. Hírek. Reformátusok Lapja, 1971. augusztus 29. 15. évfolyam 35. szám 144. oldal
21. HU-MNL-BAZML-XV.61.-I.-1.-Szilvás (Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények (1270-21. sz.), Borovszky Sámuel Borsod megyei helytörténeti kutatócéduláinak gyűjteménye (19. sz.-20. sz.), I/.1. Községekre vonatkozó cédulák, Vegyes községek 4 csomóban, Negyedik csomó, Szilvás 1711-1905)
22. Kulturális emlékek. Református kerektemplom. In: Demeter Dénes (szerk.): Az elfeledett kapcsolat újjáélesztésére. Gombaszög és Szilvásvárad. (Debrecen, 2022)
23. Lehoczky Alfréd: Szilvásvárad története. Középkor. (Miskolc, 1997)
24. Mártha István: Szendrőtől Szilvásig. Uti rajz. Borsod. Miskolczi Értesitő, 1881. szeptember 07., tizenötödik évfolyam 37. szám
25. Négyessy: Megvédik a kerektemplomot. Az egyik legszebb egyházi épitmény az országban. Heves Megyei Hírlap, 2001.06.28., 12. évfolyam 149. szám
26. N.Z.: Beteg a kerektemplom. Heves Megyei Hírlap, 2003.09.25., 14. évfolyam 224. szám
27. Pataky Dezső: Vasszék és mammutfog. Egy tanár szenvedélye. Népújság, 1979.02.04., 30. évfolyam 29. szám
28. Pesty Frigyes: Borsod vármegye leírása 1864-ben. Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Tóth Péter. Documentatio Borsodiensis 5. (Miskolc, 1988)

29. Rados Jenő: Hild József, Pest nagy építőjének életműve. (Budapest, 1958)
30. Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 621. Urbán László: Currens jegyzőkönyvek, presbiteri határozatok, úrasztali készlet, templom, tanító fizetése, parókiális fundusok, gyülekezettörténeti adatok, lelkipásztorok 1794-1912 között (1936)
31. Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 830. Hubay Mihály: Gyülekezettörténeti adatok 52 pontban (1934)
32. Sárospataki Református Kollégium Adattára (SRKAt), At. 887. Orbán József: Gyülekezettörténeti adatok (1935)
33. Sisa József (szerk.): A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet. A magyarországi művészet története 5/1. (Budapest, 2013)
34. solymos: Új külsőt kap a műemlék templom Szilvásváradon. Észak-Magyarország, 1984. március 7. 40. évfolyam 56. szám
35. Soós Imre: Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése - Az egri főegyházmegye schematizmusa 2. (Budapest, 1985)
36. SZILVÁSVÁRAD ÉS KÖRNYÉKÉNEK TÖRTÉNETE. AZ ŐSKŐKORTÓL A HONFOGLALÁSIG. Összeállította az ásatási leírások és a múzeumi dokumentációk alapján Regős József. Kézirat. (Szilvásvárad, 2019-2020.)
37. Szuhay Benedek: A felső borsodi egyházmegye közgyülése. Protestáns egyházi és iskolai lap, 1893. 04. 27., 36. évfolyam 17. szám
38. Szuhay Benedek (szerk.): A Felsőborsodi Református Egyházmegye 1908 április 29-30. napjain Sajókápolnán tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1908)
39. Szuhay Benedek (szerk.): A Felsőborsodi Ref. Egyházmegye 1912. évi május hó 7-8. napjain Sajóvelezden tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Mezőkövesd, 1912)
40. Szuhay Benedek (szerk.): A Felsőborsodi Ref. Egyházmegye 1913. április. 17-18. napjain Sajókazán tartott tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. (Miskolcz, 1913)
41. Tóth Balázs: Ahol mindig épül valami. Heves Megyei Hírlap, 2014.09.11., 25. évfolyam 212. szám
42. Várady József: Tiszáninnen református templomai. (Debrecen, 1989)
43. Várady József: Tiszáninnen református templomai színesben (Debrecen, 2006)
44. Zádor Anna - Genthon István (szerk.): Művészeti lexikon 3. köt., L - Q. - Művészeti lexikon 3. (Budapest, 1967)

Képmelléklet:

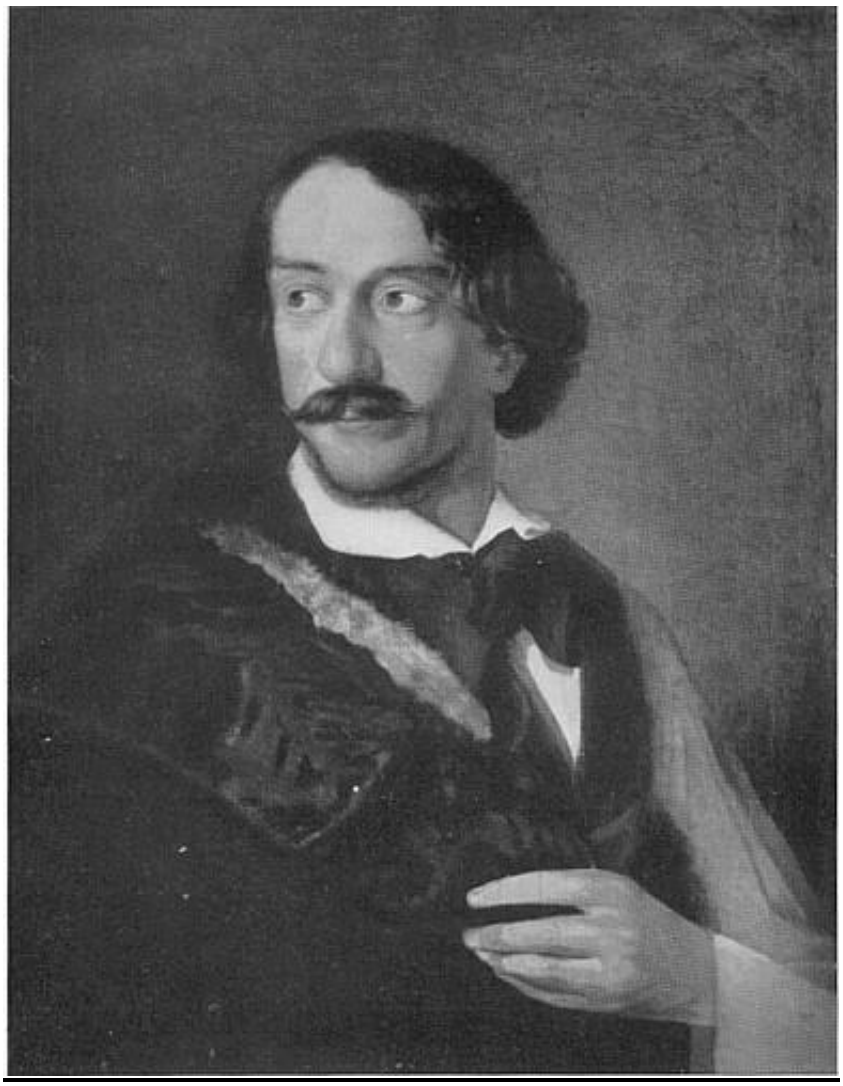

1. kép. Keglevich Miklós gróf (1789-1847) arcképe 1847. Forrás: https://mek.oszk.hu/01500/01588/html/bakay02.html (letöltve: 2025. május 03.)

2. kép. Pyrker János László egri érsek (1772-1847). Forrás: https://culture.hu/hu/wien/esemenyek/konferencia-pap-kolto-mecenas-pyrker-janos-laszlo (letöltve: 2025. május 03.)

3. kép. petrovai és dolhai Petrovay János (1826-1905), aki 1870-ben a református vallásra való áttérése alkalmából öntette a szilvásváradi haranglábban ma is megtalálható 75 kg-os harangot. Forrás: https://www.rovasirasforrai.hu/Rovasiras/Megfejtesek_FK/Megfejtesek-19_Rovasirasos-fenykep-1903.htm (letöltve: 2026. február 04.)

4. kép. Gál Gyula (1919-2000), tanár és helytörténet kutató, aki elévülhetetlen érdemeket szerzett a templom történetének kutatásában, a templomra vonatkozó levéltári és egyházi anyagok feldolgozásában. Forrás: https://nemzetiarchivum.hu/photobank/item/FOTO-278a6bad61434192ba276b579f842733 (letöltve: 2026. február 04.)

5. kép. Péter József (1914-1993) teológus, lelkész, akinek szilvásváradi lelkészi működése alatt (1947-1976) három nagyobb renováláson esett át a kerektemplom. Forrás: Akik előttünk jártak (Miskolc, 2001) 174. oldal https://real-eod.mtak.hu/17762/1/Akik%20el%C5%91tt%C3%BCnk%20j%C3%A1rtak.pdf (letöltve: 2026. február 04.)

6. kép. A szilvásváradi műemlék-templom. Forrás: https://adt.arcanum.com/hu/view/ReformatusokLapja_1958/?pg=203&layout=s (letöltve: 2025. május 03.)

7. kép. A kerektemplom télen. Forrás: Demeter Dénes fotója.

8. kép. A kerektemplom belülről. Forrás: Demeter Dénes fotója.